

SİVEREK TARİHİ HAMAM YAPILARININ KULLANIM DURUMLARI

Doç.Dr. Hicran Hanım Halaç¹
Arş.Gör. Mazlum Kalak²
Arş.Gör. Özge Ceylin Yıldırım³

ÖZET

Çok eski zamanlardan günümüze kutsal olarak kabul gören su, insanoğlunun şekillendirdiği mekânlarda önemli bir etken olmuştur. Su yapıları olarak anılan günümüze kadar ulaşan suyun şekillendirdiği hamamlar, yüzyıllardır birçok medeniyetin kültürünü yansıtan anıtsal yapılardan biridir. Antik çağda ilk olarak Yunan medeniyetinin izlerini taşıyan, sonrasında Roma, Bizans ve İslam toplumlarında önemli yapı türlerinden olan hamamlar ve hamamların oluşturduğu hamam kültürü küreselleşen dünyada eski değerini kaybetmekte ve korunmamaktadır. Bununla birlikte tarihi hamamlara verilen yeni işlevler mekân ruhunun kaybolmasına neden olmaktadır.

Antik çağdan günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Şanlıurfa'nın zengin mimari ve kültürel birikimlerinin bir ögesi olan tarihi hamam yapılarına yeterli önem verilmemektedir. Bu nedenle hamamların bir kısmı yok olmuş veya yok olmaya yüz tutmuş harabe durumdadır, diğer bir kısmı da yapılan restorasyon çalışmaları sonucu işlev değişikliğine uğramıştır. Kullanımı devam eden hamam yapılarına ise birçok müdahale yapılmış, bunların sonucunda yapılar özgünlüğünü yitirmiştir.

Bu çalışmanın amacı Şanlıurfa'nın zengin tarihi ve kültürü içinde barındıran Siverek ilçesinin tarihi hamamlarının kültürel miras bağlamında değerlendirilmesidir. Bu amaç kapsamında, Anadolu geleneksel hamam kültürünün tarihsel süreci, Osmanlı hamam mimarisi ve Siverek örneğinde tarihi hamam yapılarının mimari özellikleri ile yapıların günümüzdeki durumları yerinde gözlem, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Siverek Belediyesi'nden alınan belgeler doğrultusunda ortaya konacaktır. Siverek'te hamam kültürünün devam etmesine rağmen tarihi hamam yapıları kullanılmayarak yok olmakta veya işlev değişikliğine gidilerek kullanılmaktadır. İncelemeler sonucunda Yeraltı hamamının belgelenmeden yıkılarak yok olduğu, Abdalağa Hamamı'nın yıkılmak üzere olduğu ve acil müdahaleye ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. 'Merkez Banyo' olarak adlandırılan Cincıklı Hamamı ise sergi salonu ve fotoğraf derneği olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bu bulgular ışığında tarihi hamam yapılarının kültürel miras ve mimari miras bağlamında önemi vurgulanarak, günümüze ulaşmış olan yapıların korunması için önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hamam Kültürü, Tarihi Hamam Yapıları, Kültürel Miras, Siverek, Yeni İşlev

USAGE STATUS OF SİVEREK HISTORIC BATH BUILDINGS

ABSTRACT

The water, which was accepted as a sacred from ancient times to today, has become an important factor in the places that are shaped by human beings. Referred to as water structures baths, shaped by water reaching until today are defined as constructions that provide various solutions such as cleansing, purification and healing in

¹ Anadolu Üniversitesi, hicranhalac@gmail.com

² Anadolu Üniversitesi, mazlum_kalak@hotmail.com

³ Ömer Halis Demir Üniversitesi, ozgeceylinyildirim@gmail.com)

different cultures for centuries and used as places of socialization. Baths, which were the first in ancient times to carry traces of the Greek civilization, and later to the Roman, Byzantine and Islamic societies, and bath culture lose their former value in the globalizing World and this baths which are cultural heritage, are not protected. The new functions given to the historic baths cause the space spirit to disappear.

Many civilizations from ancient times to the present day, an item that has hosted the rich architectural and cultural heritage of Sanliurfa date not given sufficient attention to the bathhouse. Therefore, destroyed a portion of the bath or on the ruins have kept the extinction state, has suffered another part of the restoration work done as a result of changes to functionality. Many interventions have been made to the baths that continue to be used, and as a result, the structures have lost their originality.

The aim of this study is to evaluate the historic baths of Siverek district, which is located in Şanlıurfa's rich history and culture, in the context of cultural heritage. Within the scope of this aim, the historical process of Anatolian traditional bath culture, the architectural features of the historical baths in the Ottoman bath architecture and the Siverek sampling and the present conditions of the structures will be put in place in the direction of the documents taken from the Directorate of Sanliurfa Cultural Assets Conservation District Board and Siverek Municipality. Despite the continuation of the bathing culture in Siverek, the historical baths are not used and they are used by changing the function. As a result of the examinations, it was determined that the underground bath was destroyed without documenting, the Baths of Abdalağa were about to collapse and needed urgent intervention. The Cincikli Bath which is called 'Central Bath' has been re-used as an exhibition hall and a photography association. These findings will emphasize the importance of cultural heritage and architectural heritage of historical baths, and suggestions for preservation of the structures that have reached daily life will be made.

Keywords: Bath Culture, Historical Bath Buildings, Cultural Heritage, Siverek, Reuse

1-GİRİŞ

Mimarlık, zamanla gelişen kent ve kent mekânları içerisinde insan hayatındaki varlığını sürdürmektedir. Hızla yapılaşan kentlerde tarihi yapıların değeri daha da artmaktadır. Bu durum tarihi yapıların korunma ihtiyacını artırmakta ve sürdürülebilirlik ihtiyacını doğurmaktadır. Çünkü tarihi yapılar, uygarlıkları, kentleri birbirinden ayırır, geçmişe dair bilgiler sunar, geçmiş ile gelecek arasındaki sosyo-kültürel aktarımı sağlar. Tarihi değere sahip olan yapılar inşa edildikleri zamanın ruhunu barındırırlar. Ancak günümüze ulaşabilen bu yapıların, terk edilmesi, yanlış müdahaleye maruz kalması, bakımsızlık, fonksiyonel değişiklik, kısmen veya tamamen yıkıma uğramaları sebepleri ile çoğu durumda algılanması ve bütünlüğün sağlanması güçleşmektedir. Tarihi yapılar kendine has bir kimliğe sahiptirler. Bu kimliğin, toplum belleğinde bıraktığı izlerin kaybolmaması için koruma kuramsal yaklaşımlarının ana maddeleri doğrultusunda, tarihi binaların mekânsal bütünlüğü ile yer aldığı çevre koşullarının kültürel ve sosyal durumları içerisinde, özgün veya özgüne yakın farklı işlevlerde kullanımları ile sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Tarihi yapıların, günümüzde kullanılmaları ve bu kullanımların devamlılığı, yapıların taşıdığı tarihi izlerin ve değerlerin korunarak yaşatılması anlamında çok önemlidir. Tarihsel süreçte insan yaşamı için önemli olan su ile birlikte şekillenen

mekânlardan olan hamamlar da bu tarihi yapılar arasında korunması gereken anıtsal kültürel miras⁴ değerlerimizdendir.

Tarihsel süreç içerisinde su kültürünün gelişmesi ve kişilerin temizlik amaçlı daha mahrem mekânlara ihtiyaç duymasıyla meydana gelen ve giderek gelişen hamam yapıları temizlik amacıyla birlikte dinlenme, sohbet ve yeni ilişkiler kurma gibi çok sayıda amaca hizmet eden sosyal yapılar haline gelmiştir. Zamanla diğer tarihi yapılar gibi hamam yapıları da farklı sebepler ile terk edilmiş ya da işlevini sürdürmez hale gelmiştir(Kalak, Yıldırım, Akbaş, 2017:130). Bu durum tarihsel değeri olan bu yapıların gelecek nesillere aktarılması ve hamam kültürünün devam etmesini olanaksız kılmıştır.

Anadolu'nun toplumsal dinamiklerinin, sosyal ve kültürel değerlerinin bir parçası olan hamam yapıları kent yaşamı için büyük önem arz etmektedir. Birçok Türk-İslam medeniyetine ev sahipliği yapmış olan Şanlıurfa ve çevresinde, özellikle Osmanlı dönemine ait hamam yapıları bulunmaktadır(Açanal, 1997: 9-15).Günümüzde değişen koşullara rağmen Şanlıurfa'da ve çevresinde hamam kültürü varlığını sürdürmektedir. Tarihsel süreci incelendiğinde; Şanlıurfa'nın hamamlarının sosyal yaşam içerisinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu çalışmada Şanlıurfa'nın ilçelerinden biri olan çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, birçok sosyo-kültürel ve tarihsel zenginliği içinde barındıran Siverek'te bulunan tarihi hamamlarının mimari özellikleri, korunma sorunları ve durumlarını mimari miras kapsamında incelenerek önemi vurgulanacaktır. Bu nedenle tarihi hamam yapılarının korunarak gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi için bugünkü durumlarının incelenmesi, restorasyon imkanlarının tespiti, yeniden işlevlendirilerek kullanılan tarihi hamam yapılarının kültürel miras kapsamında değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca tarihi hamam yapıları ile ilgili restitüsyon kaynağı oluşturmak hedeflenmektedir.

Çalışma kapsamında, hamam kültürü ve tarihsel süreci üzerine literatür taraması yapılmış, Siverek'te yer alan Abdalağa, Cincıklı ve Yeraltı hamamları üzerine alan çalışması, gerekli belge ve dokümantasyon için Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Siverek Belediyesi ile irtibata geçilmiştir. Bunlara ek olarak, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Diyarbakır Salnamesi, 438. Şer'iyye Sicili incelenerek aktarılmıştır.

2- ANADOLU GELENEKSEL HAMAM KÜLTÜRÜ

Eski devirlerden beri insanlar, temizlenmek, güzelleşmek ve sağlık için birçok çözüm üretmiş ve bu çözümlerde önemli bir yere sahip olan hamamlar, geçen zaman içerisinde ilgi çeken yapılar arasında yer bulmuştur. İnsanla suyun kesiştiği, insanlığın yaşam alanlarını belirlemeden yeme-içme alışkanlıklarına kadar su önemli bir faktör olmuştur. Antik Yunan Dünyasında su kenarlarında bulunan alanlar, özel alanlar haline gelmiş, bu alanlar zamanla mimari özellikler kazanarak, hamamların temelini oluşturmuştur(Ürük,2016:186-187). Antik Çağdan günümüze kadar toplum yaşantısının,

⁴ Bknz. ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi "2013". "Kültürel Miras: Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır."

kültürlerin, inanışların önemli bir parçası olan hamamlar, Anadolu'da birçok kültür katmanının izini barındırmaktadır. Çalışmada Anadolu geleneksel hamam kültürünün tarihsel süreci ve çalışma kapsamında ele alınan hamamların Osmanlı dönemine ait hamamlar olması nedeniyle Osmanlı hamam mimarisine yer verilecektir.

2.1.Hamam Kültürünün Tarihsel Süreci

Su ile insan arasındaki ilişki eski tarihlere dayanmaktadır. İnsanın temel ihtiyacı olan su, başta arınma anlamında yüzyıllardır kullanılan temel bir kaynaktır. Su bedensel arınmanın yanı sıra, ruhsal arınma ve dini olarak insanın temizlenme gereksiniminin önemli bir parçasıdır. Manevi ve bedensel arınmanın önemli bir parçası olan bu gereksinim insanları Fırat, Nil ya da Ganj gibi nehirlerle yönlendirirken bazen de anıtsal yapıların çevresinde yıkanma amaçlı yapılar geliştirilmesini sağlamıştır (Yentürk,2010: 97).

Antik dönemde en çok karşımıza çıkan yapıların başında gelen hamam yapıları ilk olarak Yunan uygarlığında karşımıza çıkmaktadır. Roma medeniyeti tarafından geliştirilerek arınma olarak kullanımının yanı sıra toplumun ileri gelenleri tarafından toplantı ve tartışmaların yapıldığı sosyal amaçlı mekânlar haline gelmiştir (Wheeler,2004: 14). Hamam kültürü, temizlenme kavramı beraberinde arınma, ferahlama gibi sosyal ve kültürel boyutlar içermektedir(Kalak, Yıldırım, Akbaş,2017:130).

Gelişmiş mimari yapısıyla Roma Hamamları sonraki uygarlıkları etkisi altında bırakmıştır. Bizans döneminde Roma medeniyetinin devamı olarak hamam geleneğini sürdürülse de Roma dönemindeki gösterişin sembolü olma özelliğini daha mütevazı bir şekilde göstermiştir (Eravşar, 2009: 62-63).

600'lü yıllara gelindiğinde İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte yıkanma kültürünü de geliştirmiş, yayıldığı her alanda hamam kültürü de beraberinde götürmüştür. Müslüman toplumlarda akmayan suda temizlik yapılmadığı için daha önceki medeniyetlerde yer alan havuzlar, banyo tekneleri yerini akan suda yıkanılabilen çözümler sunan kurna ve tas ile yıkanmaya bırakmıştır (Aru,1949: 30).

Anadolu'da inşa edilmiş olan hamamlar, Roma hamamlarına göre daha sade, dışı kapalı ancak iç mekânda süslemeli ve genellikle vakıf malı olarak inşa edilmiştir (Eyice,1997:402-403). Tarihsel süreçte Selçuklulardan başlayarak beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde hamam kültürü devam etmiştir. Selçuklu ve Beylikler döneminde Anadolu'da birçok hamam inşa edilmiştir. Bu hamamlar genellikle çarşı hamamları⁵dir, plan şeması da önceki dönemlerdeki hamamların etkisiyle sıcaklık bölümü dört eyvanlı ve halvet hücrelidir(Eyice,1997:414).Hamamlar, Anadolu kentlerinin imaret sistemi ile şekillenmeleri, hamam yapılarını da diğer yapılarla organik bir ilişki kurmasını sağlamıştır (Kalak, Yıldırım, Akbaş,2017:132). Osmanlı döneminde hamam kültürüne çok önem vermiş, sınırlarının ulaştığı her yerde küçük büyük hamamlar yapılmıştır(Eyice,1997:414).

2.2. Osmanlı Hamam Mimarisi

Osmanlı imparatorluğunun kuruluşundan itibaren ulaştığı sınırlarda hamam yapıları inşa etmiş ve hamam kültürüne büyük önem verilmiştir. Kentlinin kullandığı, ilçe ve köylerden gelen halkın kullandığı çarşı hamamları, konak ve yalılarda yaşayanların kullandığı özel hamamlar bulunmaktadır. Yüksek gelir getirmeleri ve bulunduğu yapı grubunun kullanıcılarına hitap etmeleri sebepleriyle hamam yapıları çok yapılmaktadır (Ertuğrul, 2009: 242).

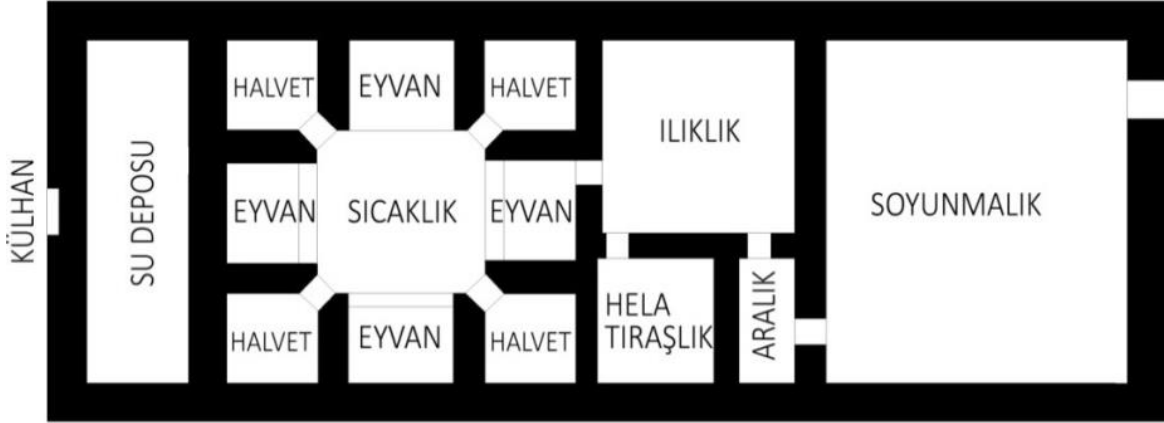
Erken Osmanlı dönemi hamamlarında hamam yapılarının kubbeleri yıldızlı, spiralli ve dilimli olarak süslemelerle kullanılmıştır. İznik'te yapılan Orhan Hamamı ve 15. yüzyıl başında Hacı Hamza Hamamı, İsmail Bey Hamamı, Bursa'da Demirtaş Hamamı, Mudurnu Yıldırım Hamamı, Bolu ve Bergama'daki hamamları karakteristik kubbeleri ve zengin süslemeleri ile dönem özelliklerini göstermektedir (Eyice,1997: 423).

Klasik dönem olarak adlandırılan dönemde, soğukluk bölümünde ortada havuz, kenarlarda soyunma birimleri, kahve ocağının bulunduğu yer, helaların bulunduğu ve peşamal değiştirilen ılıklik bölümü, göbek taşı ve kurnaların bulunduğu sıcaklık bölümü görülmektedir. Aralık mekânı küçülmüş, ılıklik bölümüyle bütünleşmiştir. Zengin süslemeler bu dönemde de kullanılmıştır. Klasik dönemin en iyi örneklerine 16.yüzyıl Mimar Sinan'ın yaşadığı devirde rastlanmaktadır. En önemli örneklerinden birisi İstanbul'da çifte hamam olarak inşa edilen Sultanahmet'te Haseki/ Ayasofya Hamamı'dır(Önge,1988: 409).

Geç klasik dönem olarak bilinen Mimar Sinan'dan sonraki dönemde ise yapılan hamamlar önceki dönemlerdeki gibi anıtsal değildir.18.yüzyılda yayınlanan fermana göre su ve odun tüketimini artırdıkları için hamam yapımları kısıtlanmıştır (Ertuğrul,2009: 249).

Osmanlı dönemi genel olarak incelendiğinde, hamamlar tek ve çift hamam olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek hamamlar kadınların ve erkeklerin aynı mekânları günün farklı saatlerinde ya da farklı günlerde kullandıkları hamamlardır. Çift hamamlar ise kadın ve erkeklerin aynı anda kullanabilmesine çözüm olarak yapılmıştır (Önge,1988: 404).

Cephe özellikleri sade, iç mekânı hareketli olan Osmanlı hamamları, saray ve köşk hamamlarından farklı olarak gösterişten uzaktır. Bu hamamlar kubbe ile geniş açıklıkların geçildiği çoğunluğu kare planlıdır(Önge:1995: 25-40). Plan şeması soyunma, dinlenme ve yıkama gibi üç ana mekânın ve toplumların farklı gelenek ve göreneklerine göre eklenen mekânları içerir. Mekan dağılımı: soyunmalık, aralık, soğukluk, sıcaklık olarak karşımıza çıkmaktadır.(Şekil 1) Birçok aktiviteyi bir araya gelerek oluşan Roma hamamlarına benzetilen Anadolu Osmanlı hamamları akan su ile yapılan temizlik ile Roma hamamında ayırışa da temel mekân dizilimleri ve kişilerin bir arada olma prensibi ile toplumsal mekânlar olarak da benzerlik göstermektedir. (Dağtekin, 2007:35)

Şekil 1: Osmanlı Dönemi Hamamlarının Mekân Dağılımı(Semavi Eyice'nin eskizlerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.)

3. SİVEREK HAMAM KÜLTÜRÜ

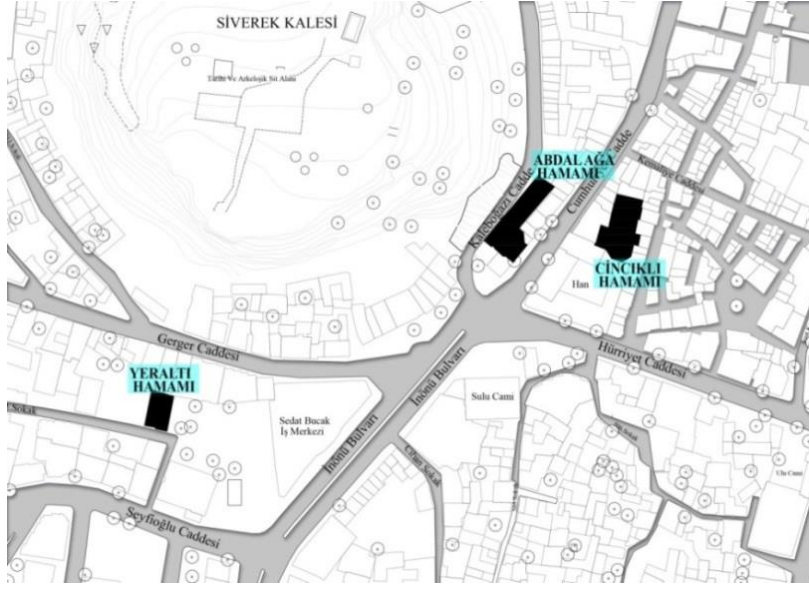
1947 yılında William Brice tarafından yapılan çalışmalarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Şanlıurfa'nın paleolitik çağdan beri birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Mimarlık tarihinin başlangıcı olan neolitik çağdan günümüze birçok dini, sosyal, ticari, askeri, kültürel ve konut mimarisi örneklerinin yanı sıra su mimarisi olarak birçok eser günümüze ulaşmıştır. (Kürkçüoğlu, 1993:8-9) Tarihi Sümer ve Asurlara kadar uzanan, Asurlar döneminde yapılmış kalenin etrafında yerleşimin kurulduğu Siverek ilçesi de tarihte pek çok uygarlığı bünyesinde barındırmıştır.(Mızrak, Öcal, Güler, 2002:61) Bünyesinde birçok anıtsal ve sivil mimari örneklerini barındıran Siverek ilçesi Evliya Çelebi'nin 17.yüzyılda yazdığı seyahatnamesinde, "Culab'dan kalkıp kuzey tarafına giderek Siverek Kalesine geldik.....Kethüda Yeri, Yeniçeri Serdarı, Muhtesibi, Diyarbakır Voyvodası Emini, Müfettişi, han ve hamamları, mektepleri, güzel çarşısı ve pazarı vardır. Buradan da hareketle Değirmen boğazı menziline geldik." şeklinde Siverek'e gelişini anlatmaktadır(Zillioğlu,1993:132-133). 1892/1893 yılları arasındaki Diyarbakır Salnamesinde Siverek "1 hükümet konağı, 2 Camii şerif, 3 mescid, bir kilise, 2 medrese, 1 mektebi rüşdi, 3 mektebi idadi, 6 mektebi sıbyan, 4 mekatibi gayri müslim, 4 han, 2 hamam, 1 çarşı, 5 çeşme mevcuttur..." şeklinde belirtilmiş, 1873-74 Diyarbakır Salnamesinde de Siverek'te 362 dükkan, 7 han, 8 fırın, 20 kahve, 1 boyahane, 3 bezirhane, 2 mağaza, 25 ahır, 1 değirmen, 1 kilhane, 3 hamam, 3 çamaşırhane, 1 pirinç değirmeni, 7 buğday değirmeni, 3 ambar, 1 debbağhane, 3077 bağ bulunduğu kayıtlara geçmiş, Siverek'in sosyal, ekonomik, kültürel yaşam biçimi hakkında bilgiler verilmiştir.

Şekil 2:1899 Siverek Genel Görüntüsü(Siverek Belediyesinden alınan fotoğraf üzerinden düzenlenmiştir.)

Siverek'te bulunan tarihi hamamların tamamı Osmanlı dönemine aittir. Hamamların inşa malzemesi olarak bölgede bulunan keme bazalt taş, kaba yontma taş, moloz taş ve genellikle kubbeyi örtmek için tuğla kullanılmıştır. Isı kaybını engellemek ve mahremiyeti sağlamak amacıyla dış beden duvarları kalın tutulmuş ve sağır duvarları mevcuttur. Işıklandırma kubbelerden sağlanmıştır. Osmanlı hamamlarının çoğunda olduğu gibi Siverek hamamlarında da süsleme sanatına çok rastlanmamaktadır.

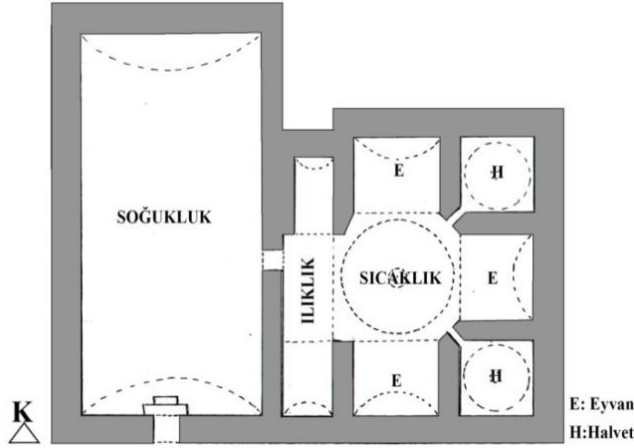
Şekil 2'deki 1899 yılına ait Siverek'in kent görüntüsünden yola çıkılarak, Abdalağa ve Cincıklı Hamam gibi incelenecek olan 3 hamamın tarihte kentin sosyal yaşamının bir parçası olarak kullanıldığı görülmektedir. Siverek kalesinin çevresinde günümüzde yıkılmış olan Yeraltı Hamamı, yıkılmak üzere olan Abdalağa Hamamı ve yeniden işlevlendirilerek kullanılan Cincıklı Hamam yer almaktadır. (Şekil 3)Siverek'te hamam kültürü hala aktif olarak devam etmekte, ilçede özel mülkiyete ait Gümrük Han Sauna Hamam ve Kızılay Hamamı yapıları bulunmaktadır.

Şekil 3:Siverek Tarihi Hamam Yapıları Konumu (Hali Hazır Plan üzerinden düzenlenmiştir.)

3.2.1.Günümüze Ulaşamayan Tarihi Hamamlar(Yeraltı Hamamı)

Siverek ilçesi, Kale Mahallesi, Seyfioğlu Sokak 46 no'lu yapının kalenin kuzey eteğinde yer aldığı aktarılmaktadır. İnşa kitabesi bulunmadığından ve yazılı kaynaklarda tarihi ile ilgili bir veriye ulaşılamadığından ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Mimari özellikleri ve soğukluk, ılıkılık, sıcaklık bölümleriyle Siverek ilçesindeki Osmanlı dönemine ait diğer iki hamama benzemesi dikkate alınarak Yeraltı Hamamı'nın Osmanlı dönemine ait olduğu söylenmektedir (Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003). Tescillenmemiş olan tarihi hamam gerekli önlemler alınmadığı ve yapı kamulaştırılmadığı için 2010 yılında mülk sahibi tarafından kubbelerinin ve soyunmalık bölümünün yıkıldığı belirtilmektedir. 2010 yılında Siverek'te yapılan tescil çalışmalarında Yer altı hamamı yıkılmış olduğu için tescili yapılamadığı bilinmektedir.

Şekil 4:Yeraltı Hamamı Krokisi(Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003'nden yararlanılarak düzenlenmiştir.)

Uzun kenarı kuzey güney yönünde dikdörtgen planlı ve boydan boya beşik tonozla örtülü olan yapıya giriş soğukluk bölümünden kuzey cephedeki kapıdan yapıldığı, ancak daha sonra soğukluğun uzun kenarlarına sağlı sollu yıkanma hücreleri yapılarak, sıcaklık bölümü ile birlikte yıkanma yeri olarak kullanılmaya başlanıldığı ve üzerine betonarme inşa edilen yeni bölüme soğukluk (soyunma yeri) fonksiyonu verildiği aktarılmaktadır. (Şekil 4) Soğukluğa inen merdivenin sol tarafında kurna olarak kullanılan 60 cm. yüksekliğinde, 44 cm. genişliğinde ve 30 cm. kalınlığında Geç Asur dönemine ait çift boğa kabartmalı kalker taşından bir kaide bulunduğu belirtilmektedir. (Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003)

Soğukluğun batı duvarından bir kapı ile girilen ve kuzey güney yönünde uzun bir beşik tonozla örtülü olan ılıklik bölümü yer almaktadır. Sıcaklık bölümünden tam olarak ayrılmayan, mekanın orta kısmı bir eyvan niteliğinde sıcaklık bölümüne açılmakta olduğu belirtilmektedir. Ilıklığın eyvan fonksiyonu gören orta kısmından girilen sıcaklık bölümü, ortada büyük bir kubbe, kuzey-batı ve kuzey doğu köşelerinde Osmanlı hamam mimarisinde sıkça görülen daha küçük kubbeli köşe hücreleri, biri köşe hücrelerinin arasında, diğer ikisi orta kubbenin kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere üç eyvanlı bir plana sahip olduğu Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinden elde edilen belgelerde aktarılmaktadır.(Tablo 1) (Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü)

Tablo 1: Yıkılan Yeraltı Hamamı Bölümleri(A. Cihat Kürkcüoğlu)

Soğukluk Bölümü	Ilıklık Bölümü	Sıcaklık Bölümü

3.2.2.Günümüze Ulaşan Tarihi Hamamlar (Abdal Ağa Hamamı-Cincıklı Hamamı)

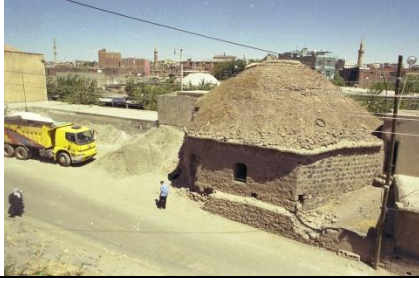

Abdal Ağa Hamamı

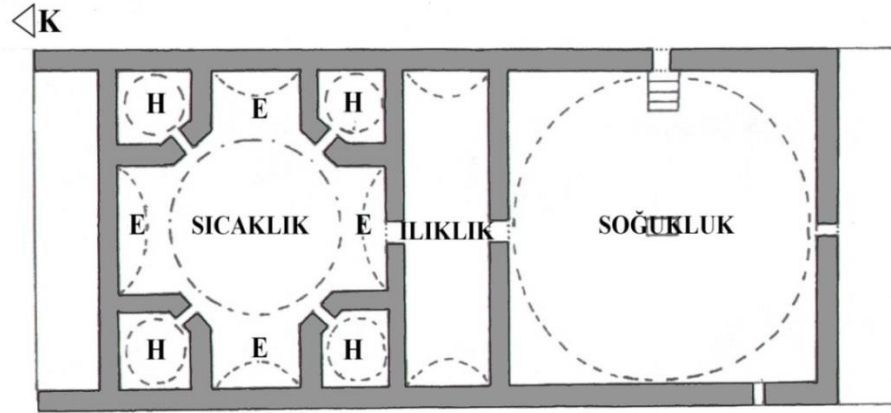
1866–1867 yıllarına ait olan 438 No’lu Siverek Şer’ iye Sicilinde ki hisse satış belgesinde o yıllarda Cam-i Kebir Mahallesi’nde bulunan Abdal Ağa hamamının yanında Sancaklı Hamamı olarak adlandırılan bir başka hamamın daha yer almakta olduğu, Abdal Ağa hamamının önünden önemli bir yol geçtiği ve bugün kalenin bulunduğu yerin ise Ordu Mahallesi olduğu bilgisi bulunmaktadır. Aynı zamanda hamamın bir tarafında da içerisinde su toplanan bir deponun olduğundan bahsedilmekte ve 1866 tarihli bu belgede yapının o dönemlerde hisseli olarak özel şahıslara ait olduğu ve şahıslar arası yapılan hisse satışlarının mali değerleri hakkında bilgi edinebilmektedir(Ataş, 2011: 77).

Siverek ilçe merkezi Kale Mahallesi’nde Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunan Abdal Ağa Hamamı’nın plan organizasyonuna bakılarak Osmanlı dönemi hamamı olduğu anlaşılmaktadır. Kitabesi bulunmayan ve yapılan araştırmalarda yazılı kaynaklara ulaşamadığı için inşa tarihi tespit edilememekte olan hamam, günümüzde harap bir halde olup yıkılmak üzeredir. (Akbiyık,2014: 244). 2012 yılındaki bir haberde çöplüğe dönüşen hamam yapısı yangın tehlikesi geçirmiş olduğu ve halk tarafından tepki gösterildiği, sahip çıkılmaya çalışıldığı belirtilmektedir(www.siverekgenclik.com, Erş.Tar.04.11.17).

19.06.2000 tarihinde Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam, A.Cihat Kürkcüoğlu, Bahattin Çelik ve Uzm. Fatih Uluçam tarafından yapılan tespit çalışmalarının sonuçları, yapı günümüze gelene birçok değişim yaşandığı doğrultusundadır. Yapılan bu çalışmalarda Abdal Ağa hamamının sıcaklık ve ılıklik kısmının yıkık durumda olmasına rağmen varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde ise yapını sadece soğukluk bölümü ayakta kalabildiği gözlenmektedir.(Tablo 2)

Tablo 2: Abdal Ağa Hamamı Genel Görünümü

1970 (Koruma Kurulu)	Sonrası	1990 Sonrası (Koruma Kurulu)	Günümüz (Kişisel Arşiv)
			Durumu

Şekil 5:Abdal Ağa Hamamı Plan Krokisi (Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003'nden yararlanılarak düzenlenmiştir.)

Elde edilen kaynaklardan yapının plan şemasına bakılarak, soğukluk bölümü aydınlık feneri günümüzde bulunmayan sekizgen kasnak üzerine oturmuş büyük bir kubbe ile örtülü olarak bulunmaktadır. Kare plana sahip olan soğukluğun kasnak kısmı bazalt taştan kubbe kısmı ise tuğla ile kaplı, doğuda bulunan saçaklı bir kapıdan basamaklardan inilerek giriş yapılan bölümün güney cephesinde yer alan diğer kapısının kapatılarak yapı önüne dükkânlar yapıldığı bölge esnafı ile görüşmelerde sözlü olarak aktarılmaktadır.

Süreç içerisinde yapılan birçok müdahale sonucu yapı özgünlüğünü yitirmiş, harabe durum bulunmaktadır. Kubbesinin kuzey bölümü çökmüş olup, kubbede oluşan açıklık her

geçen yıl artmakta, hamamın kalan kısmına da kısa zamanda müdahale yapılmadığı takdirde yapı tamamen yok olacaktır.(Şekil 5)

Tablo 3: Soğukluk Bölümü Günümüz Durumu(Kişisel Arşiv)

Soğukluk Bölümü	İç Mekanı	Caddeden Görünümü

Soğukluğun güneyindeki bir kapıyla geçilen ılıklık bölümü doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı olup üzeri beşik tonozla örtülü olduğu aktarılmaktadır. Ilıklık bölümünün ve kuzeyindeki sıcaklık bölümünün doğu kesimleri 19.06.2000 tarihli araştırma çalışmalarında yıkık halde olduğu belirtilmekte, (Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003) fakat günümüzde ılıklık bölümünün tamamı yıkıldığı bilinmektedir. (Tablo 3)

Ilıklığın kuzey duvarı ortasındaki bir kapıdan geçilen sıcaklık bölümü, ortada büyük bir kubbe, dört köşede daha küçük kubbelerle örtülü halvetler ve bu halvetler arasındaki beşik tonozlu 4 eyvandan oluşmakta olduğu yapılan araştırmalar sonucunda bilinmektedir. Ortadaki büyük kubbe, kuzey ve doğudaki eyvan ile kuzey-doğu ve güney-doğu köşelerindeki hücrelerin kubbeleri tamamen yıkılarak üzerlerine dükkanlar inşa edilmiş durumda, sıcaklığın geri kalan bölümleri bir süre yıkık halde kalmış, fakat günümüze sıcaklık bölümüne ait iz bulunmamaktadır(Tablo 4) (Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü).

Tablo 4: Günümüze Ulaşmayan Sıcaklık Bölümü(ŞKVKBKM)

Sıcaklık Bölümü	İç Mekanı	İç Mekanı

Günümüzde Halk Bankasının olduğu yerde bulunan külhan bölümü sıcaklığın kuzeyine bitişik olduğu bilinmektedir (Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003). Üst örtüsünün tonoz ile kapalı olduğu tahmin edilse de kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

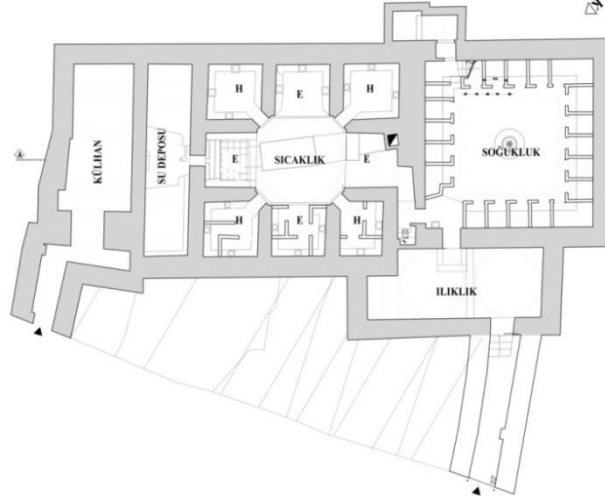
1970’li yıllardan beri harap bir şekilde olan Abdal Hamamı, Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 09.04.1982 gün A-3342 sayılı kararı ile korunması gerekli eski eser olarak tescil edilmiş,(Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü) ancak gün geçtikçe daha da yok olan bu tarihi hamamın korunması için herhangi bir önlem alınmamaktadır. Tarihi Abdal Ağa Hamamının yapı bozulmaları ağır derecede olduğu için, belgeleme çalışmaları yapılmalı, yapı özgünlüğü korunarak ve yıkılmasını durdurmak için acil önlemler alınmalıdır. Restitüsyon kaynakları olarak eski fotoğraflar ve kurulda mevcut olan kroki çiziminden faydalanılarak korunması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Cincıklı Hamamı

Şanlıurfa ili Siverek ilçesi, Hasan Çelebi Mahallesi, Cumhuriyet caddesi, 222 ada 67 parselde yer alan hamam tam tarihinin bilinmese de plan ve yerleşim bakımından Osmanlı Hamamı olduğu düşünülmektedir. Osmanlı Dönemi hamam gruplarına giren Cincıklı Hamamının planı Şanlıurfa’da bulunan benzer planlı Osmanlı Hamamları ile de karşılaştırmaları yapılarak bu sonuca varılmaktadır(Sultan Hamam ve Vezir Hamamı)⁶. Hamam çevresindeki yapılardan dolayı tüm cepheleri kapanmış ve yapı çevresine yapılan dükkan yapılarından dolayı hamam cephesi algılanamamakta ve hakkında bilgi üretilememektedir. Siverekli için önemli bir yeri olan bu hamam restorasyon öncesinde

⁶ Kürkçüoğlu tarafından yazılan Şanlıurfa Su Mimarisi adlı kitapta ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır.

“Merkez Banyo” ismi ile orijinal işlevini sürdürmekte olduğu bilinmektedir. Hamam 10.08.2009/894 sayılı Kurul kararı ile tescillendi. Belediye tarafından 2007 yılında kamulaştırılan hamam 02.08.2010/1218 sayılı Kurul kararı ile restorasyon projesi uygun görülerek 2012 yılında restorasyonu yapıp sergi salonu ve fotoğraf derneği olarak hizmet vermektedir.

Şekil 6: Cincıklı Hamam Plan Krokisi (Soydemir Mimarlık, 2010 rölove projesi üzerinden düzenlenmiştir.)

Cincıklı hamamın soğukluk bölümüne doğu cepheden beşik tonozlu küçük bir bölümden geçilerek girilmektedir. Üzeri kemerli aydınlık fenerli yarım kubbe ile örtülü olan bu bölüm, kare plan üzerine yuvarlak kubbeli üst örtüsü bulunmakta ve kubbeye tromplarla geçiş yapılarak sekizgen bir plan oluşturulmaktadır (Soydemir Mimarlık, 2010: 10). Doğü cephedeki orijinal giriş günümüzde iptal edilerek, ılıklığın batı duvarına açılan bir kapıdan hamama giriş yapıldığı aktarılmaktadır. Kare mekânın çevresinde iki katlı soyunma camekanları bulunmakta, soyunmalık bölümünün beden duvarlarının dört tarafı betonarme kabinlerle çevrili, zemin renkli mozaiklerle kaplı olduğu söylenmektedir (Şekil 6)(Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003). Yeniden işlev verilerek yapılan yeni düzenlemelerde soyunmalık bölümünün ortasında bulunan dilimli gövdeli ve fiskiyeli havuz yenilenmiş ve kafeterya olarak kullanılması planlamıştır. Bu bölümde yer alan kabinler ve merdiven ile çıkılan üst kat yıkılmış, özgün seki korunarak ahşap ile kaplanmıştır. Yapının özgünlüğünü korumak için sonradan yapılan zemindeki renkli mozaik kırılarak bazalt döşeme yapılmıştır (Tablo 5). Hamamın orijinalinde ana giriş olan tonozlu bölme ise kafeteryanın mutfağına dönüştürülmüştür.

Tablo 5: Cinciklı Hamamı Soyunmalık Bölümü Değişimi

Restorasyon Öncesi (Soydemir Mimarlık)	Restorasyon Sonrası (Kişisel Arşiv)

Restorasyon öncesinde hamamın temel mekânlarından biri olan ılıklik bölümü girişin buradan açılması ile orijinal fonksiyonunu kaybederek giriş mekanına çevrilerek, kot farkından dolayı dört basamak inilerek giriş sağlandığı aktarılmaktadır. Dikdörtgen planlı bu bölümün üstü iki kubbe ile örtülü, kuzey-güney yönlerinde sıralanmış bu kubbeler yanlarda duvarlara, ortada alanda ise kemere oturmakta olduğundan bahsedilmektedir. İki kubbeli bu mekânın kubbelerine geçiş tromplarla sağlandığı, mekânın kuzeyinde bir de eyvan bulunduğu değinilmektedir. Aynı zamanda bu mekân çamaşır yıkama yeri olarak da kullanıldığı bilinmektedir. İlıklik bölümünü örten kubbeler toprak ile kapandığından dıştan bakıldığında algılanmamakta olduğu belirtilmektedir. Aralık kısımdan sıcaklığa demir kapıdan sıcaklık bölümüne doğrudan geçiş yapılmamakta, ikinci bir aralığa geçilmekte ve burada da zeminden yüksek kotta girişi bulunan tuvalet bölümü yer almakta olduğu aktarılmaktadır(Tablo 6)(Özgültekin, Akman, Demirbağ, & Sun, 2003). Hamamın restorasyonu ile ılıklik alanına batı duvarından yapılan orijinal olmayan giriş korunarak ve kuzeyde bulunan eyvan içerisine iki adet tuvalet eklenmiştir. Zemin döşemesi bazalt taş ile kaplanarak sergi alanı olarak yeniden işlev verilmiştir.(Şekil 7)

Tablo 6: Restorasyon Öncesi Ilıklık Bölümü(Soydemir Mimarlık)

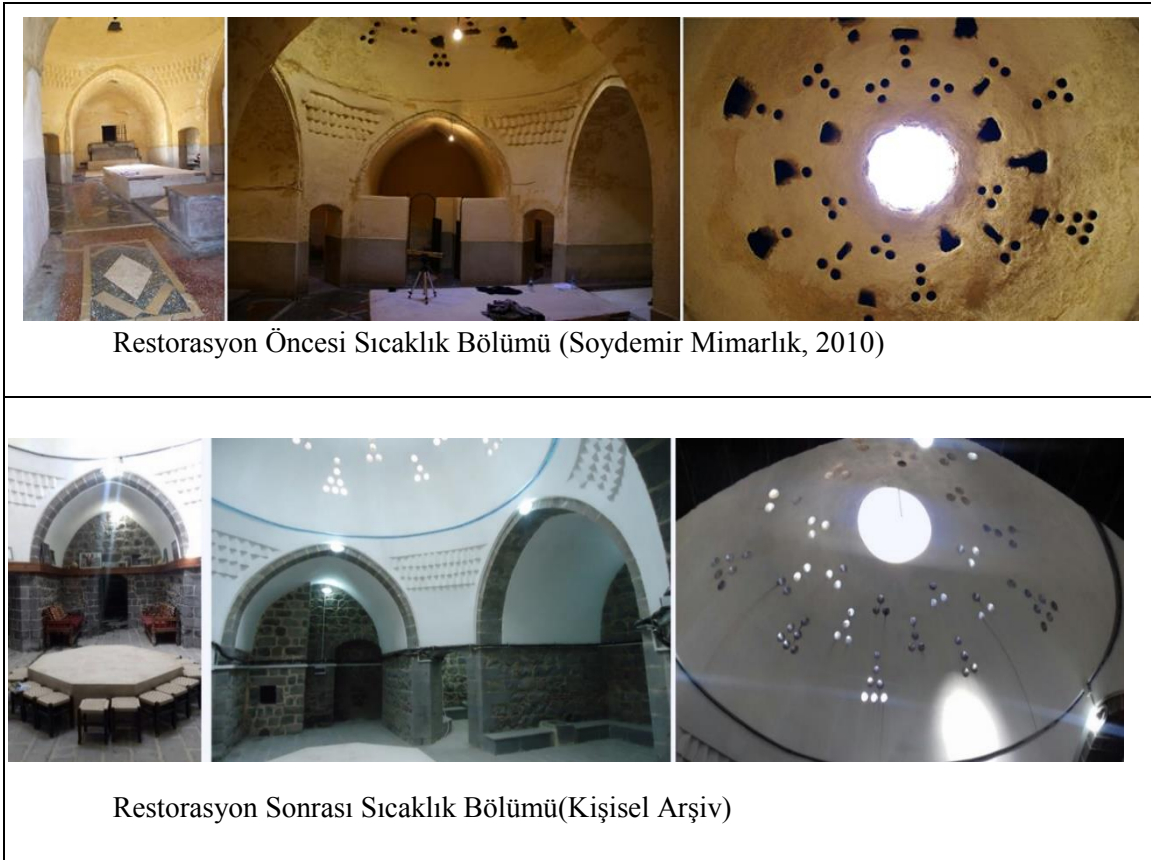

Şekil 7:Restorasyon Sonrası Ilıklık Bölümü(Kişisel Arşiv)

Restorasyon öncesinde sıcaklık bölümüne giriş, ikinci bir demir kapıda yapılmakta, güneyindeki eyvan giriş için ayrılmış olup eyvan duvarında basık kemerli giriş boşluğu bulunduğu belirtilmektedir. Sıcaklığın döşemeleri, sonradan değiştirildiği bilinmektedir. Haçvari planlı ortada mukarnaslı pandantiflere sahip büyük bir kubbe ile örtülü olan mekân, dört eyvanlı ve köşede halvetleri bulunmakta, ancak tarihi hamamın uğramış olduğu onarımlarda yapılan eklemeler ve bölmelerle plan üzerinde de değişikliğe maruz kaldığından bahsedilmektedir. Sıcaklığın eyvanları sivri kemerli tonozlu olup köşe hücrelere giriş kapıları da basık kemerli, köşelerindeki yıkanma hücrelerinin yer döşemeleri

mozaik, taş sekiler de mermer kaplamalı olduğu bilinmektedir. Zemin özgün olmayan renkli mozaikle kaplı, köşe mekânlarına içleri sonradan eklenen duvarlarla üçerli tek kişilik yıkanma mekânları olarak kullanılmakta ve demir kapı ilave edildiği aktarılmaktadır. Pandantifli ve ışık almak amaçlı yapılan açıklıklar bulunan kubbelerin ışıklıklarının tamamen sıvalarla kapatılmış olduğu, aydınlık fenerlerinin işlevselliğini yitirdiği belirtilmektedir. Mekânın ortasında bulunan yamuk duran göbek taşının yapılan müdahaleler ile özgünlüğü kaybettiği anlaşılmakta ve çatısı toprak altında kalarak kubbeler dışardan bakıldığında algılanmadığı söylenmektedir(Soydemir Mimarlık, 2010:17-20). Yapılan restorasyon ile zemindeki mozaik kırılarak yerine bazalt taş döşenmiş, yıkanma alanlarındaki özgün olmayan bölücüler ve kapılar sökülüştür. Kurnalar sökülerek özgün bazalt taşı ile yenileri takılmış, duvarlardaki sıvalar sökülerek bazalt taş açığa çıkarılmıştır. Çatıda toprak altında bulunan kubbeler açığa çıkarılarak metal malzeme ile kaplanmıştır. Sıcak bölümü yapılan değişimler ardından el sanatları sergi alanı olarak kullanılmaktadır.(Tablo 7)

Tablo 7: Cincıklı Hamamı Sıcaklık Bölümü Değişimi

Restorasyon öncesinde sıcaklık bölümünün kuzeyinde doğu batı yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir su deposu bulunmakta olduğu, duvarları kesme taş ve moloz taş malzemeli olan su deposunu örten tuğla malzemeli beşik tonoz örtüsü ve kesme taşlı üç kemerle de destekli olduğu söylenmektedir. Tonozun ortada ve doğuda olan iki adet havalandırmaya sahip, su deposunda suyu kontrol etmek amacıyla kuzey eyvandan bir pencere açıldığı, bu pencereye rahat ulaşımın sağlanması için beton basamak yapıldığı aktarılmaktadır(Soydemir Mimarlık, 2010: 21). Restorasyon sonrasında duvarları raspa edilmiş tavanı badana ile boyanmıştır. Su deposu planda herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

Restorasyon öncesi hamamın külhan bölümü de su deposunun kuzeyinde yer alarak hamamın plan bütünlüğü korunduğu söylenmektedir. Külhan kısmına ahşap merdivenle inilmekte, giriş ve koridor kısmının üzeri betonla örtülü olduğu, kemerli bir ateşliğe sahip olan külhanın ateşlik kısmı kemerlidir ısınmayı sağlamak amacıyla yakıt kazanı bulunduğu aktarılmaktadır. Bu bölüme taş basamaklı merdivenle inilmekte olduğu aktarılmaktadır (Soydemir Mimarlık, 2010: 22). Restorasyon ile külhan bölümü duvarları raspa edilerek, orijinal malzemeye ulaşılmış ve tavanı badana ile boyanmıştır. Külhanın ve su deposunun sıcaklık ile bağlantısı olmadığından dolayı bu bölümlere çok müdahale edilmemiştir. Kot olarak -185 cm giriş seviyesinden aşağıda kalan bu bölüm yapılan restorasyon ile sergi alanı olarak kullanılmakta, mekana giriş hamam girişinden farklı olarak mevcut külhan girişinden sağlanmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Günümüzde tarihi yapıların korunması hassasiyeti, ülkelerin geçmişlerini yarına aktarmada gösterdikleri önemin yansımasıdır. Bir ülkenin kültürel mirasının yok olması sadece mimari açıdan yok olma değil aynı zamanda kültürel, tarihi ve anı değerlerinin yok olması anlamına gelmektedir. Mimarlığın toplum içindeki rolü göz önünde bulundurulduğunda sadece yeni bir yapıyı çevre oluşturmak değil bunun yanında tarihi bellek oluşturma, tarihi canlı tutma ve tarihi yarınlara aktarmak olduğu görülmektedir. Bu durumu ise sadece korumakla sağlamak yeterli değildir. Değişime ayak uydurma ve tarihi yapılarda sürdürülebilirliğini sağlamak yapıyı gelecekte tekrar atıl bırakmaktan kurtaracaktır. Tarihi yapıların korunması için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan biri de geçmişteki işlevini değiştirerek yeni bir işlevle geleceğe aktarmaya çalışmaktır. Bazen işlev değişikliğine gidilerek, yapının korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekli görülebilir. Ancak tarihsel, ekonomik, sosyal ve kültürel değerler göz önünde bulundurularak yeni işlev yüklenmelidir (Halaç & Demir, 2017:459). Tarihi yapıların korunması için yapılacak her müdahale yapı özelinde ve yere özgü değildir.

Doğal etmenler tarafından tahribe uğrayan yapıların korunması için yaşam şartlarının da değişmesiyle restorasyonlarla müdahaleler gerçekleşmektedir. Bu noktada ise yapı özelinde ve yere özgü doğru uygulamaların yapılabilmesi adına son derece önemli olan restitüsyon çalışmaları ortaya çıkmaktadır. Restitüsyon için gerekli bilgi belgenin toplanabilmesi adına, yapının daha fazla kayba uğramaması için yapıya ait herhangi bir belgeleme çalışması olmamasından dolayı yapının hızlıca rölovesi alınarak belgelenmesi

gerekmektedir. Rölövesi alınmıyorsa bile detaylı fotoğraf albümü hazırlanarak belgelemesi yapılmalıdır. Çünkü 2-3 fotoğraf yardımıyla hazırlanan tescil fişleri restitüsyon çalışması aşamasında yetersiz kalmaktadır. Ayrıca geç kalınan belgeleme çalışmaları veri kayıplarına neden olmaktadır. Özgün malzemenin önemi unutulmayarak, mevcut malzemenin daha fazla yıpranmasına engel olacak müdahaleler üretilmeli ve özgün detaylar yapının restorasyonunda mümkünse yerinde mümkün değilse yapının bir noktasında sergilenerek kullanılmalıdır (Halaç & Demir, 2017).

Su kültürünü yansıtan ve dönemin farklı birçok özelliğini de bünyesinde barındıran hamam yapıları, korunması önem arz eden kültürel miraslarımızdandır. Tarihi hamam yapılarının iyi bir şekilde yarınlara aktarılabilmesi için tarihsel süreçlerini, fiziksel özelliklerini ve hangi amaçla hizmet verdiklerini incelemek gerekmektedir. Bu incelemeler ardından koruma sorunlarına müdahale etmek doğru olacaktır. Bugün Osmanlı'dan günümüze ulaşan hamam yapılarından bazıları bir takım müdahaleler göerek, özgün işlevleriyle ya da yeni işlevlerle kullanılmakta, bazıları da kullanım dışı bırakılmış ve harap halde, bazıları da tamamen yıkılarak yok olmuş durumdadır. Tarihi Siverek Hamamları Siverek kent belleğinde önemli bir yer tutmasına rağmen günümüzde kent hafızasından silinmeye yüz tutmuş durumdadırlar.

Siverek tarihi hamamlarından Yer Altı Hamamı özel mülkiyet olması ve zamanında tescillenmediği için (2010 yılında tescil çalışmalarının yapılmaya başlamasından kısa bir süre önce) mülk sahipleri tarafından yıkılmış, günümüzde yıkılan tarihi hamamın arazisi etrafı kapalı üstü açık depo olarak kullanılmaktadır. Herhangi bir belgeleme çalışması yapılmadığı ve sınırlı kaynaktan yapı hakkındaki bilgilere ulaşıldığı için yapının restitüsyon kaynakları çok yetersizdir. Hamam kültürünün halen devam ettiği bilinen Siverek'te, yeni yapılan Gümrük ve Kızılay hamamları aktif olarak kullanılmaktayken, tarihi hamam yapısının yok olup gitmesi kent için önemli bir kayıptır.

Tarihi Abdal Ağa Hamamı'nın ise günümüze sadece soğukluk bölümüne ulaşılabilmiştir. Ilıklık ve sıcaklık bölümünün yarısı ticari dükkanlar diğer yarısı da otopark olarak kullanılan hamamın soğukluk bölümünü örten kubbenin kuzey kısmı yıkılmış ve yapı harap haldedir. Özel mülkiyete ait olduğundan müdahale yapılamayan hamam gerekli önlemler alınmadığı takdirde kısa zaman içerisinde yok olacaktır. Kent ve yapı için olumsuz olan bu durumlara engel olunması kültürel mirasın yaşatılması için büyük önem arz etmektedir. Yer Altı Hamamı ile aynı kaderi yaşamaması için kent merkezinde atıl durumda kalan bu önemli yapının gerekli yasal işlemlerin yapılarak ilk aşamada mevcut durumun fotoğraflanması ve belgeleme çalışmalarına hızlıca başlanması gerekmektedir. Restorasyon yapılana kadar yapının yıkılmasını önlemek amaçlı adımlar atılarak yapı bozulmalarının önüne geçilmeli, problemler tespit edilerek yapı güçlendirilmelidir. Yapının yıkılması önlendikten sonra bütünleme yöntemi uygulanabilir. Diğer bir yöntem olarak rekonstrüksiyon kullanılabilir. Ancak 1979 yılında yayınlanan ve çeşitli zaman aralıklarında güncellenen Burra Tüzüğü'nün 20. maddesinde "bir yer ancak bozulma ya da değişim nedeniyle bütünlüğünü kaybetmişse ve dokunun eski durumunu yeniden üretmek için yeterli veri varsa rekonstrüksiyon uygun olur" diyerek rekonstrüksiyonun ender olarak uygulanabileceğinden bahsetmektedir. Yapının korunması

için geliştirilebilecek olan koruma yöntemleri ele alınırken yapının özgünlüğünün korunmasına dikkat edilmeli ve biran önce yapı korunarak kente yeniden kazandırılmalıdır.

Diğer örneklerinden farklı olarak Cincıklı Hamamı, 2012 yılında restorasyonu tamamlanıp, işlev değişikliğine gidilerek günümüzde sergi salonu ve fotoğraf derneği olarak sosyal tesise dönüştürülerek hayata kazandırılmıştır. Tarihi yapıların sürdürülebilirliği açısından yeniden işlevlendirme veya yapıyı yeniden kullanıma adapte etmek oldukça önemlidir. Tarihi hamam yapısının özgün işlevinde kullanmak yerine sergi salonu ve fotoğraf derneği olarak hizmet vermesi yapının sadece bedenen korunduğu ve mekan ruhunu yansıtmakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Diğer birçok kültür varlığında olduğu gibi hamamlarda da özgün işleve uygun olmayan niteliksiz müdahaleler ve bunun sonucunda verilen yeni işlevler, yapıların yok olma sürecini hızlandırmaktadır. Yeniden işlevlendirerek yapının fiziki korunması sağlanırken, yapısal, mekânsal ve çevresel veriler göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan müdahalelerin geri dönüştürülebilir olmasına dikkat edilmelidir. Her yapı kendi bağlamında ve kendi özelinde değerlendirilmelidir.

Siverek belediyesi tarafından 2011 yılında inşa edilen Gümrük Hanı Sauna Hamamı yaklaşık olarak günde 60-70 müşteriye hizmet vermektedir. Ayrıca ilçede ikinci hamam olarak 2014 yılında belediye tarafından onarılan Kızılay Hamamı bulunmaktadır. Bu nedenle 2010 yılına kadar aktif bir şekilde kullanılan Cincıklı hamamının işlev değişikliğine gidilerek sergi salonu ve fotoğraf derneğine dönüştürülmesi, kentli ve kent için kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve devam eden hamam kültürünün devamlılığı açısından olumsuz bir durum teşkil etmekte. Ancak yapılan çalışmanın mekanın, mekan kurgusunu koruyarak ve yapı özgünlüğündeki malzeme ve mekan bütünlüğünü bozan müdahaleleri ortadan kaldırarak orijinalinin korunmaya çalışılmasındaki hassasiyet olumlu görülmektedir.

Sonuç olarak hamam kültürünün devam ettiği Siverek ilçesinde tarihi hamam yapılarının korunmayarak kaderine terk edilmiş olması diğer taraftan aktif olarak kullanılan tarihi hamamın başka bir işlev verilerek kullanılması Siverek tarihi ve kültürel mirası açısından oldukça üzücüdür. Hamam kültürünün devam ettiği bu kentte mevcutta harap halde kent merkezinde bulunan Abdal Ağa hamamının durumu ve yeniden işlev verilen Cincıklı hamamının durumu tezatlık oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüze ulaşan bu tarihi yapıların korunması ve yaşatılması için gerekli önlemler alınarak, irdelenerek verilecek kararlar neticesinde gerekli müdahaleler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açanal, H. (1997). Urfa Tarihi. Ankara: Şurkav Yayınları.
- Aru, K.A., (1949). *Türk Hamamları Etüdü*. İstanbul Matbacılık, İstanbul.
- Ataş, İ.H. (2011). *438 Numaralı Siverek Şer'iyye Sicili'nin (H.1283–1284 / M.1866–1867) Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Burra Tüzüğü 2013, The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance
- Dağtekin, E. (2007). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Hamam Tipolojisi Ve Buna Bağlı Koruma Ölçütlerinin Oluşturulması*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eraşar, O. (2009). Anadolu'da Bizans Hamamları. Eski Hamam Eski Tas. İstanbul.
- Ertuğrul, A. (2009), "Hamam Yapıları Ve Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, 13, Ss. 241-166.
- Eyice, S., (1997), "Hamam", İslam Ansiklopedisi, C. Xv, Ankara.
- Halaç, H.H., Demir, İ. (2017). İşlevini Kaybetmiş Hamamların Yeni İşlevleri İle Turizme Kazandırılması; Kütahya Örneği. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, Niğde. 457-466.
- Halaç, H.H., Demir, İ. (2017). Alanya Geleneksel Tophane Evlerinin Cephelerinde Mimari Eleman Ve Malzemenin Dönüşümü. SDÜ Art-E Sanat Dergisi, 10(20).
- Kalak, M., Yıldırım, Ö. C., & Akbaş, E. (2017). Kültürel Miras Kapsamında "Eskişehir Hamamları" Üzerine Bir Çalışma: Alçık Ve Erler Hamamları. 'Tarih Boyunca Su Ve Mekân' Temalı Ulusal Mekân Tasarımı Sempozyumu 2017 Bildiri Kitabı, Denizli, Türkiye. 129-145.
- Kürkçüoğlu, A. (1993). Şanlıurfa Su Mimarisi. Ankara: Kültür Bakanlığı .
- Mızrak, R., Öcal, M., & Güler, S. (2002). Urfanın Etrafı... Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Kültür Yayınları.
- Önge, Y. (1995). Anadolu'da XII-XIII. yüzyıl Türk hamamları. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Önge, Y. (1988), Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar, Mimarbası Koca Sinan Yasadığı Çağ ve Eserleri Ayrı Basım, İstanbul, 403-428.
- Özgültekin, R., Akman, E., Demirbağ, H., & Sun, K. (2003). Tarihi Ve Kültürüyle Siverek. Ankara: Siverek Kaymakamlığı Yayınları.
- Siverek Belediyesi, Çevre Koruma ve Kontrol Müdürlüğü Arşivi .
- Soydemir Mimarlık. (2010). Şanlıurfa İli Siverek İlçesi 222 Ada 67 Parseldeki Tescilli Taşınmaz Cıncıklı Hamamı Rölöve Ve Restitüsyon Raporu. Ankara.
- Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Kayıtları.
- Ürük, F. (2016). Medeniyetler İçinde Hamamın Gelişimi Ve Kültürel Olarak Mekân Analizleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 28, 185-209.
- Wheeler, M., (2004), Roma Sanatı Ve Mimarlığı, Çev. Zeynep Koçel Erdem, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Yentürk, N. (2010). Roma banyosu nasıl Türk hamamı oldu?, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 2(2), 94-102.
- Zillioğlu, M. (1984). Evliya Çelebi Seyahatnamesi. İstanbul: Üçdal Neşriyat.